

MÖVZU 11. ÜNSİYYƏTDƏ DAVRANIŞ MODELƏRİ

PLAN:

1. Ünsiyyətdə davranış modelləri

Pedaqoji ünsiyyət zamanı müəllimin mövqeyi də mühüm vasitə rolunu oynayır. Müəllimin tutduğu mövqe onun ünsiyyətinə əsaslı təsir göstərir. Müxtəlif üsluba malik olan kommunikativ qarşılıqlı təsir müəllimin dərstdə şagirdlərlə ünsiyyətində bir sıra davranış modelinin meydana gəlməsinə səbəb olur.

Psixoloqlar (L.D.Stolyarenko) şərti olaraq bu **davranış modellərinə** aşağıdakıları aid edirlər:

1.Diktator modeli («Monblan»). Bu jür müəllimlər dərslər dedikləri şagirdlərdən bir növ təjrid olunurlar. Onlar yalnız şagirdlərə bilik vermək, öz hazırlıq səviyyələrini nəzərəcarpdırmağa çalışırlar. Şagirdlərlə müəllim arasında heç bir qarşılıqlı təsir mövjud olmur. Müəllimin Pedaqoji funksiyası yalnız məlumağ verməklə məhdudlaşır.

Nəticədə psixoloji təmas olmur, buradan isə şagirdin, tələbənin təşəbbüskarsızlığı, passivliyi yaranır.

2. Təmassız model («Çin səddi»). Bu jür model özünün psixoloji məzmununa görə birinjiyə yaxın olur. Fərq ondan ibarətdir ki, bu modeldə müəllim və şagirdlər arasında zəif əlaqə yaranır. Əks əlaqənin zəifliyi ixtiyari və qeyri-ixtiyari ünsiyyət maneəsi ilə bağlı olur. Bu jür maneə rolunu tərəflərdən birinin əməkdaşlıq arzusunun olmaması, məşğələnin dialoq xarakterində deyil, yalnız məlumatı çatdırmaqla məhdudlaşması, müəllimin qeyri-ixtiyari olaraq öz statusunu qeyd etməsi və s. oynaya bilər. Bu jür müəllimlər öz mövqeləri ilə hər jür başqa mülahizələri zidd edirlər.

Nəticədə müəllimin şagirdlərlə zəif qarşılıqlı təsiri, şagirdlərin müəllimə qarşı laqeyd münasibəti özünü göstərir.

3. Fərqləndirici diqqət modeli («Lokator»). Bu jür müəllimlər şagirdlərə seçici münasibət bəsləyirlər. Onlar bütün sinfə deyil, məsələn, yalnız talantlı və yaxud zəif şagirdlərə diqqət yetirirlər. Bu jür ünsiyyət modelinin yaranmasının səbəblərindən biri dərslər dediyi şagirdlərin təliminin fərdiləşdirilməsi ilə frontal yanaşmanı əlaqələndirə bilməməsi ola bilər.

Nəticədə müəllim-şagird kollektivi sistemində qarşılıqlı təsir aktı pozulur.

4. Hiporefleks modeli («Tetra quşu»). Bu jür müəllimlər ünsiyyət zamanı sanki özlərinə qapılırlar. Özlərini dinləməyə meyillidirlər. Onların nitqi monoloci xarakter daşıyır. O, dinləyijilərə heç jür reaksiya, fikir vermir. Birgə iş zamanı da özünə qapılmış olur.

Nətiyədə öyrədən və öyrənənlər arasında qarşılıqlı təsir praktik olaraq mövjud olmur. Müəllim və şagirdlər arasında psixoloji vakuüm sahəsi yaranır. Ünsiyyət prosesinin tərəfləri bir-birindən təcrid olunurlar.

5. Hiperefleks modeli («Hamlet»). Bu model əvvəlkinin bir növ əksini təşkil edir. Müəllim qarşılıqlı təsirin məzmununa deyil, ətrafdakıların onu neyə qavramasına fikir verir. Bu jür müəllim dərstdə sanki özünü üzür. Daima öz arqumentlərinin (dəlillərin, əsasların, sübutların) həqiqiliyinə şübhə edir, hər şeyə ciddi reaksiya verir.

Nətiyədə müəllimin sosial-psixoloji həssaslığı güclənir, kəskinləşir, sinfin replikasına və hərəkətinə qeyri-adekvat reaksiya verir.

6. Dəyişməyən reaksiya modeli («Robot»). Bu jür müəllimlər şəraitin dəyişməsinə baxmayaraq ünsiyyəti əvvəl planlaşdırdıqları şəkildə aparmağa jan atırlar.

Nətiyədə Pedaqoji qarşılıqlı təsirin səmərəsi aşağı düşür.

7. Avtoritar model («Mən özüm»). Təlim prosesində bu jür müəllim yeganə və əsas iştirakçı olur. Sualı da, cavabı da, hökmü də o verir. Siniflə onun arasında yaradılı qarşılıqlı əlaqə praktik olaraq mövjud deyildir. Müəllimin birtərəfli fəallığı şagirdlərin hər jür təşəbbüsünü boğur. Şagirdlər özlərini yalnız ijrəçi kimi fəallığı minimumu enir.

Nətiyədə təşəbbüskar olmayan insanlar tərbiyə olunur. Təlimin yaradılı xarakteri itir. İdrak fəallığının motivasiya sahəsi təhrif olunur.

8. Fəal qarşılıqlı təsir modeli («İttifaq»). Bu jür müəllim şagirdlərlə daima dialoqda olur, onlarda macor əhval yaradır, təşəbbüsü rəğbətləndirir. Qrupda psixoloji iqlimin dəyişməsinə asanlıqla hiss edir və ona reaksiya verir. Özünün rol distansiyasını saxlamaqla dostluq əlaqələrinə üstünlük verir.

Beləliklə, ünsiyyət zamanı müəllim həqiqi müəllim, dost mövqeyi tutarsa, o zaman o, öz məqsədinə nail ola bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə.Ə. Yeni Pedaqoji təfəkkür. Bakı, 2001
2. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin aktual məsələləri. Bakı, 1998
3. Əlizadə H.Ə. Tərbiyənin demoqrafik problemləri. Bakı, 1993
4. Əliyev R.İ. Tərbiyə psixologiyası. Bakı, 2006
5. Həmzəyev M.Ə., Əmiraslanova S. Fəaliyyət psixologiyası. Bakı, 2007
7. Həmzəyev M. Ə. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 1991
8. Həmzəyev M.Ə. Yaş və Pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı, 2003
9. Stolərenko L.D. Pedaqoqiçeskaə psixoloqiə. Rostov-na Donu, 2000